

TÜRK DİLİNE UYGUN SES EĞİTİMİNDE YÖNTEM SORUNU SES EĞİTİMİNİN BİLİMSSEL TEMELLERİ

Doç.Dr. Ş. İlknur OKATAN

Marmara Üniversitesi

Atatürk Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü

Bu yazımda, Türk Diline Uygun Ses Eğitimi konusunda yapmış olduğum teorik ve uygulamalı çalışmalarımın sonuçlarını özetlemeye ve önerilerimi ortaya koymaya çalışacağım.

Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümüne Şan asistanı olarak atandığım 1969'dan beri, yurt içinde ve yurt dışında 20'den fazla sanatçı ve ses eğitimcisiinden resmi ya da özel olarak şan dersleri aldım. Ergonomi kurallarını gözeterak, sesin sağlığını ve doğallığını bozmadan, güzel şarkı söyleyebilmek için gereken bilgileri öğrenmeye çalıştım. Bu süre içinde, toplumumuzun her kesiminde, her tür sözlü müzik eserlerinin seslendirilmesi sırasında ana dilimizin bozulduğuna, bir çok meslektaşım gibi ben de üzülerak tanık oldum. Zaman zaman yapılan simpozyumlarda ve seminerlerde "Türk Diline Uygun Ses Eğitimi" konusundaki eksikliği ve bu konuda ortaya çıkan olumsuzlukları vurgulamaya çalıştım. Söz konusu bilimsel toplantılara katılan değerli bilim adamlarının ve sanatçıların görüşlerinden ve yapıcı eleştirilerinden yararlandım. Bu probleme ve problemin çözümü için gerektiğini savunduğum yaklaşımlardan bir kısmına, "Bireysel ve toplu ses çalışmalarında anatomik ve teknik problemlerin çözümü" adlı Doktora tezimin "Kültürel Formasyon Kökenli Problemler" başlıklı bölümünde yer verdim. Böylece, şimdiye kadar çok sınırlı bir çevreye iletebildiğim düşüncelerimi bu yazı ile daha geniş çevrelere iletme şansına sahip olduğumu düşünüyorum.

Problemin ana kaynağı

"Türk Diline Uygun Ses Eğitimi Nasıl Yapılmalıdır?" sorusuna çözüm arayan herkes, genel olarak ses eğitimi konusunda uluslararası boyutta bir problemin varlığını ve halen dünyanın bir çok ülkesinde bu problemin çö-

zümü konusunda iki farklı görüşün tartışılmakta olduğunu görebilir. Bunlardan birini "ses eğitiminde öznel (subjektif) yaklaşım" diğeri ise "nesnel (objektif) yaklaşım" olarak tanımlamak mümkündür. Öznel yaklaşımı benimseyenler, foniatri biliminin tüm somut verilerine rağmen, müziği ve insan sesini soyut bir kavram olarak algılamakta, onun somut özelliklerini yok saymakta ve bunlarla ilgilenmemektedirler. Ses eğitiminde nesnel yaklaşımı benimseyenler ise, genel olarak her sanat dalının temelinde o sanat dalını besleyen bilimsel kuralların yattığını savunmaktadırlar. Burada son söz baştan söylemek pahasına da olsa, müziğin duygu yüklü anlatımını güçlendiren her yaklaşımı yararlı gördüğümü belirttikten sonra, yukarıda sözü edilen yaklaşımların arasındaki farklara değinmek istiyorum.

Ses eğitiminde öznel yaklaşım, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de usta - çırak etkileşimi şeklinde sürdürülmektedir. Bu yöntemde öğretmen şarkı söyleme konusunda kazanmış olduğu alışkanlıklarını, öğrencisine aynı şekilde tekrarlatarak kazandırmaktan başka bir fikir ve düşünceye sahip değildir. Öğrenci ise sesini kullanırken meşk ettiği hocasını taklit etmektedir. Bunu yaparken ortaya koyduğu bazı davranışların ses oluşumunu ve ses kalitesini nasıl etkilediği konusunda bilinçlendirilmediği için birçok probleminin farkında değildir. Bilinçsizce tekrarlanan yanlışlar ve tesadüfen elde edilen doğru sesler ile çalışmalar sürüp gider. Eğer öğrenci çok yetenekli ve sağduyu sahibi ise (ki bu her iki yöntem için de gereklidir), kendisinde var olan doğal zenginliğini özgün yorumu ile sergileyebilmek için, teknik problemlerini tamamen kendi gayretiyle çözmek, bu nedenle de öğretmeninden daha aktif olmak zorundadır. Aslında bu yöntemle yapılan çalışma ses eğitimi değil; usul, makam solfej ve repertuar çalışmalarıdır. Geleneksel Türk sanat müziğinde usullerin ve makamların kurumsallaşmasına karşılık, Türk Diline uygun şarkı söyleme tekniğinde beklenen gelişmenin sağlanamamış olmasının nedeni budur.

Nesnel yaklaşımı benimseyen ses eğitimcileri ise güzel ve etkileyici bir sesin elde edilebilmesi için sesi üreten ve büyüten organların akustik, anatomik ve fizyolojik özelliklerinin bilinmesinden başka; şarkı sözlerinin (güftenin) dilbilimsel özelliklerinin bilinmesi gerektiğini ve bunun önemini fark etmişlerdir. Ses eğitimcisi bu bilgileri kullanırken, ne yapmaya çalıştığını bilincinde olduğu için, öğrencisi ile arasındaki iletişim de bilinçli bir şekilde kurulabilir. Bu nedenle, ses eğitiminde nesnel yaklaşımı savunanlar, öğretmenlerin ve öğrencilerin akustik, fizyoloji ve anatomi gibi pozitif bilimlerden derlenen bilgilerle gerektiği kadar donatılmalarını ve bu bilgileri bilinçli bir şekilde kullanmalarını önerirler. Hesapçoğlu'nun (1) "Öğretim İlke ve

Yöntemleri" adlı eserinin 31. sayfasında, İ. Alıcıgüzel'den yapmış olduğu çok yerinde bir alıntıya aynen katılıyorum: "Modern okulda eğitim ise her şeyden önce bir etkileşim sürecidir. Artık öğretmenin görevi öğretmek (bilgi aktarmak) değil, öğrenme sürecini kolaylaştırmaktır". Görüldüğü gibi, öznel yöntemde karşılaştığı problemleri tek başına çözmeye çalışan öğrencinin ihtiyaç duyduğu rehber, nesnel yöntemi uygulayan ses eğitimcisidir. Bu anlayış doğrultusunda ses eğitimcisi:

1. En kaliteli ses eğitimi aktivitelerini izler,
2. En yeni ve doğru ses eğitimi bilgilerini öğrenir,
3. Öğrenmiş olduğu teorik bilgileri, kişisel konserlerinde uygulayarak, öğrencilerine ve topluma örnek olur.
4. Öğrencilerine kazandırdığı bilgi ve deneyimleri konserlerle sergiler.

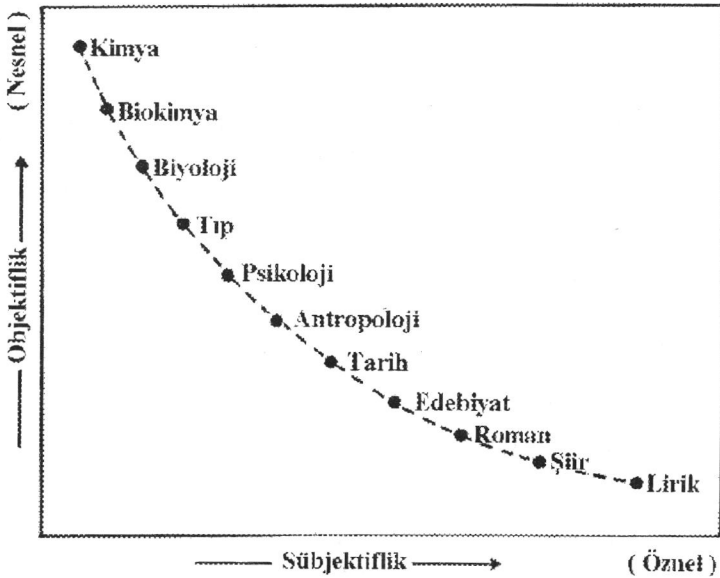
Son elli yıl içinde, dünyada ve bir bakıma yurdumuzda da, ses eğitiminde nesnel yaklaşıma daha fazla önem verilmektedir. Bunun farkında olmakla beraber, gereken bilgi birikimine sahip olmayan bazı şarkı öğretmenlerinin ses eğitimcisi gibi davrandıklarına dikkat çekilmektedir. Müzik eğitimcisi Lavignac (2) ve ses eğitimcisi Vennard (3) bu tür eğitimcileri "şarlatan" olarak nitelemektedirler. Buna bir örnek verirken, diyaframın anatomik konumunu bilmediği için, nefes çalışmaları sırasında öğrencilerine "elinizi diyaframınızın üzerine koyun" şeklinde talimat veren ses eğitimcilerin bulunduğunu söyleyen Vennard, bu tip insanlarla mücadele edebilmek için, ses eğitimi konusunda şimdiye kadar önerilmiş olan tüm yöntemlerin pozitif bilimlerden elde edilen bilgilerle sınanması gerektiğini vurgulamıştır.

Sanat - Bilim ilişkisi

Sanatın soyut bir kavram olduğu, somut kavramlarınsa daha çok bilim dünyasını ilgilendirdiği eskiden beri ileri sürülür. Ancak, bu konuda değişik görüşler de vardır. Örneğin Koestler (4), bilimsel bir gerçeği ispat etmek ile bir sanat eserini ortaya çıkarmak arasında nesnellik ve öznel bakımdan önemli bir fark olduğunu söylemiş, fakat ikisi arasında devamlı bir ilişkinin bulunduğunu da vurgulamıştır. Sanat ile bilim arasındaki ilişkiyi bir grafikte açıklayan Koestler, bilimsel ağırlıklı (nesnel) olguları ordinatta, sanatsal ağırlıklı (öznel) olguları da absiste göstermiştir. Aşağıda görülen bu grafiğin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, orijinden sağa doğru gidildikçe nesnellikten uzaklaşmakta, yukarıya doğru çıkıldıkça da öznelikten uzaklaşmaktadır. Verilen örnekte nesneliği temsil eden kimya ile özneliği temsil eden lirik arasında yer alan ve birinden derece derece uzaklaşırken

diğerine derece derece yaklaşan olgular spektrumunun bulunduğu açıkça görülmektedir. Vennard'ın "lirizme erişebilmek için gerekli koşulları bilimsel yöntemlerle saptama" konusundaki önerisi, ile Koestler'in grafiğinde gösterdiği bilim ve sanat arasındaki ilişki, bu iki bilim adamının görüşleri arasındaki paralelliği ortaya koyması bakımından önemlidir.

Sanat ile bilimin etkileşmesi halinde bazı soyut kavramların somut gibi, bazı somut kavramların da soyutmuş gibi algılanabildiğine sık sık rastlanmaktadır. Öyle ki çoğu zaman doğruluğu ya da gerçekliği nesnel olarak kanıtlanabilen bazı olaylar karşısında bile öznel yargılara vardığımız olur. Örneğin, perspektif kurallarına uyularak boyanmış bir tablo karşısında derinliği algılamamak mümkün değildir. Nesnel olarak, tablonun bir düzlemde ibaret olduğunu bile bile, tablodaki figürlerin üç boyutlu cisimlermiş gibi algılanmasının temelinde, sanatçının, eserini boyarken optik kurallarına uyumuş olması gerçeği yatmaktadır. Aksi halde üç boyutlu bir resmin yerini iki boyutlu bir minyatür alırdı. Jameux (5), Cézanne'ın elma sepeti tablosundaki başarısından bahsederken sanatın bir yerde bilim olduğunu vurgulamıştır.

Bilim ve sanat arasındaki ilişkinin grafikte gösterilmesi (Koestler'den yeniden çizim)

Müziğin temelinde yatan bilimsel gerçeklerin, ses eğitimcileri ve sa-

natçılar tarafından keşfedilmesi, ya da en azından bilinenlerin uygulanması ile, müzik sanatının da şimdiye kadar farkına varılmamış olan boyutlarına kavuşacağından kuşku duyulmamalıdır. Çünkü, resim sanatında optik kurallarına uyularak erişilen başarıya koşut olarak, müzik sanatında da akustik kurallarına uyularak erişilebileceği bellidir. Nitekim, dünyada şarkı söyleme sanatı insan sesini üreten, zenginleştiren, ona duygu ve anlatım gücü kazandıran mekanizmaların en ince ayrıntısına kadar bilinmesi ve bu bilgilerden yararlanılmasıyla gelişmiştir. Bugün batı ülkelerindeki müzik okullarının çoğunda, ses eğitimi bilimsel temellere dayalı çağdaş tekniklerle yapılmaktadır. Çağdaş tekniklerin uygulanmasında dilin özellikleri göz önüne alındığı için, her hangi bir batı dilinde şarkı söylenirken, dil kendi ses formantlarına (*) dayanan özelliklerinden hiç birşey kaybetmemektedir. Örneğin, İspanyol opera sanatçısı J. Carreras, dünyaca ünlü operaların en güzel aryalarını söylerken gösterdiği performansı, kendi halk şarkılarını söylerken de gösterebilmektedir. Bunu başarabilmesi, ana dilinin ses özelliklerini koruyabilmesine bağlıdır. Aynı şey P. Domingo ve L. Pavarotti gibi başarılı sanatçılar için de geçerlidir. Bu ayrıntıyı, yıllar önce farketmiş olan batılılar, kendi dillerinin özelliklerini bozmadan şarkı söyleme konusundaki ilkeleri belirleyerek ses eğitimi derslerinde uygulamaktadırlar. Örneğin, Michigan Üniversitesi müzik okulu şan bölümünde öğrencilere, nesnel yaklaşımla işlevsel ses eğitimi verilirken, dillerin ses özelliklerinin farkına varılabilmesi için özen gösterilmekte idi ve Alman liedleri, mutlaka bir Alman ses eğitimcisinin denetiminde yorumlanıyordu. Ses Bölümü başkanı Prof. W. Patterson, opera sanatçısı ve ses eğitimcisi olarak, opera aryalarını seslendirirken gösterdiği başarıyı, modern Amerikan şarkılarında, Alman liedlerinde, Fransız ve Rus şarkılarında, Napolitenlerde ve zenci halk şarkılarında da gösterebilmekte idi. Ülkelelerinde devlet sanatçısı olan Azerbaycan'lı opera sanatçıları, çeşitli batı dillerinde opera söylerken, librettonun dil özelliklerini bozmadan seslendirebilmektedirler. Bu sanatçıların, kendi dillerinde şarkı söylerken, Azeri Türkçesine özgü ses özelliklerini de bozmadan duyurabilmeleri, ses eğitiminde nesnel yöntemin her ulusa uygulanabilirliğinin somut bir örneğidir. Bununla beraber yurdumuzda yaşamakta olan Azeri sanatçılardan çoğunun, Türkiye Türkçesini konuşurken, Azeri formantlarından kurtulamadıkları da görülmektedir. Bunun nedeni ise, bu sanatçıların Türkiye Türkçesinin standart seslerini algılamak ve bunu uygulamak için özel bir çaba harcamamalarıdır. Çünkü bütün dillerde standart dışı aksanların ortadan kaldırılabilmesi için özel çaba harcanması gerekmektedir.

(*) "Konuşma ve şarkı söyleme sırasında rezonatörlerin oluşturduğu doğuşkanlara, dilbilimde formant denilmektedir." (7).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, çeşitli batı şan teknikleri ile eğitim almış ve çok da başarılı olmuş sanatçılarımızın ve ses eğitimcilerimizin, kendi dillerinde de başarılı bir şekilde şarkı söylemeleri mümkündür. Yapılması gereken, Türk Dilinin özgün formantlarını kullanabilmek için çaba göstermektir.

Problemin bir başka boyutu

Musıki Mecmuasının 1 Ekim 1949 tarihli 20. sayısının 3. sayfasında "İnilti Musıki midir?" başlığı altında yayınlanmış olan bir yazısında Arel (6), "Son zamanlarda musikimize arız olan illetlerden biri de inleme, uluma, ağlama tarzında ezik ve kaygan okumaktır. Hanendeler arasında birbirini taklid ile gittikçe yayıldığı yaşı gözlerle gördüğümüz bu teganni tarzının teşhisi için gramofondan veya radyodan, kelimeler ayırd edilmeyecek kadar uzaklaşıp sesi dinlemek kifayet eder. O zaman hanendenin okuyuşu, sancıdan ölüm derecesine gelmiş, yahud anasile babasını birden kaybetmiş metanetsiz bir miskin kivrana kivrana çıkardığı sefil ve mütezellil elem iniltileri halinde kulağa çarpacaktır" demiş ve bu uyarısının hiç dikkate alınmadığını da belirtmiştir. Konusu kadar uslubunu da dikkatlerinize sunmak istediğim bu yazı, ses eğitimindeki yetersizliği fark eden sorumlu bir sanatçının duyduğu acıyı tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Özellikle 30'lu yıllarda başlayan dil devrimi ve Türkiye Türkçesinin standart seslerinin saptanması ile ilgili çalışmaların sürüp gittiği bir dönemde, ses sanatçılarının ve ses eğitimcilerinin, kendi konularına bu kadar ilgisiz kalmış olmaları göz önüne alırsa, ses eğitimi probleminin neden çözümlenemediği anlaşılabilir.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri geçen zaman içinde, Türkçe şarkı söyleme konusunda başlıca üç eğilimin ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Ses sanatçılarının bir kısmı, Osmanlı zamanındaki kantocuların seslendirme biçimini taklit etmiş; bazıları, şarkı söylerken Kur'anı kerim tilaveti ile ilgili seslendirme yönteminin etkisinde kalmış; bir kısmı da çeşitli tekniklerle şan dersleri almıştır. Fakat bunların büyük bir çoğunluğu, Türk Dilinin özgün seslerini elde edebilmek için gereken gayreti göstermemiştir. Yani, sanatçılarımızın bir kısmı batı dillerinin, bir kısmı da Arapçanın etkisi altında kaldıkları için, Türkçemizin özgün sesleri, vokal müzik gibi etkileyici bir yolla dünyaya açılamamıştır.

Çözüm için öneriler

Türkçe şarkıların Türk Diline uygun ve çağdaş biçimde seslendirilebilmesi için, ses eğitimine nesnel yöntemlerle yaklaşılmalıdır. Ses eğitimi-

nin disiplinlerarası nitelikteki bilimsel temelleri ile ilgili bilgi birikimi elde edilmelidir. Çünkü, nesnel eğitimin kaynağını, bu bilgi birikimi oluşturmaktadır. Anatomiden Fizyolojiye, akustikten dilbilime ve sanatın çeşitli alanlarına kadar farklı disiplinlerde yer alan çeşitli bilgilere erişilebilmesi için, ses eğitimcilerinin bilim ve sanat adamları ile işbirliği yapmaları şarttır. Yetenekli gençlerin yüksek düzeydeki performansı yakalayabilmeleri, ancak bu şekilde sağlanabilir.

Kaynakça

1. M. Hesapçioğlu (1994) Öğretim İlke ve Yöntemleri. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.
2. A. Lavignac (1939) bakınız. Musiki Terbiyesi. Türkçesi, Abdülhalik Denker, Kanaat Kitabevi. sayfa 173.
3. W.Vennard (1949) Singing. The Mechanism and the Technic. Carl Fisher inc. sayfa iii.
4. A. Koestler (1969) The Art of Creation. Danube edition
5. D. Jameux (1990) Sanat Estetik. Türkçesi, Gönen Güzey, Marmara Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi yayını, sayfa 6.
6. H. S. Arel (1949) Musiki Mecmuası No 20, sayfa 3-4.
7. N.Selen (1979) Söyleyiş Sesbilim, Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi. Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara. Sayfa 6.